

26.2.2020

Dnro: 312/D.a.5/2020

Lapin liitto
info@lapinliitto.fi

Asia: Saamelaiskäräjien lausunto Pohjois-Lapin maakuntakaava 2040 -ehdotuksesta

Viite: Lapin liiton lausuntopyyntö 27.1.2020, 218/10.02.00/2016

1. Aluksi

Lapin liitto on pyytänyt Saamelaiskäräjiltä lausuntoa Pohjois-Lapin maakuntakaavan 2040 -kaavaehdotuksesta. Maakuntakaava on tärkeä alueidenkäytön ohjausväline kyseessä olevalla alueella, jolla yleis- ja asemakaavoja laaditaan vähän verrattuna maankäytön muotojen kattavuuteen. Alueiden käytön ohjaamiseen käytetään maakuntakaavaa muiden suunnitelmien ja sopimusten tukena alempitasoisen kaavoituksen ohella. Maakuntakaava ottaa kantaa alueiden käytön ja yhdyskuntarakenteen periaatteisiin ja osoittaa maakunnan kehittämisen kannalta tarpeellisia alueita.

Saamelaisten kotiseutualueeseen Pohjois-Lapin maakuntakaavan kattamasta alueesta kuuluvat Inarin ja Utsjoen kuntien alueet sekä Sodankylän kunnassa sijaitseva Lapin paliskunnan alue. Pohjois-Lapin maakuntakaava-alueesta yli 77 % kuuluu saamelaisten kotiseutualueeseen. Lisäksi kolttala-alue sijoittuu kokonaisuudessaan kaava-alueelle. Saamelaiskäräjät esittää lausunnossa näkemyksensä saamelaisten kotiseutualuetta koskeviin tai sinne mahdollisesti ulottuviin alueidenkäyttöön ehdotuksiin.

2. Jäämeren rata ja siihen liittyvät kaavamerkinnot

Saamelaiskäräjät vastustaa Jäämeren radan (pääradan sekä vaihtoehtoisten linjausten) merkitsemistä maakuntakaavaan edes ohjeellisenä. Saamelaisten elinympäristöön, kieleen, yhteisöön tai perinteisiin elinkeinoihin kohdistuu Jäämeren rata -hankkeen myötä suuri uhka, koska rata halkoo kaikkien kolmen saamen kieliryhmän ydinalueita.¹ Maakuntakaavan tarkoitus on mahdollistaa eri maankäyttöhankkeita ja siksi sen sisältämät kaavamerkinnot ovat merkityksellisiä. Lisäksi merkinnät luovat mielikuvia tulevaisuudesta ja jo sellaisenaan ne ovat omiaan aiheuttamaan vaikutuksia saamelaisyhteisössä. Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan Jäämeren radan merkitseminen maakuntakaavaan viestii siitä, että Pohjois-Suomen luonnonvarat halutaan valjastaa mahdollisimman tehokkaasti taloudellista kasvua palvelemaan aikana, jolloin loputtoman kasvun skenaario näyttäytyy entistä epätodennäköisemmältä.

Poliittinen päätös radan linjauksesta Pohjois-Lapin alueella on tehty Lapin liitossa ilman riittävää vaikutusten arviointia, eikä se näin ollen perustu asianmukaiseen suunnitteluun ja valmisteluun. Saamelaiskäräjät huomauttaa, että Lapin liitto on sitoutunut Lappi-sopimuksen sisältämään saamelaiskulttuurisopimukseen, jonka Saamelaiskäräjät on laatinut. Lappi-sopimus ja saamelaiskulttuurisopimus ovat keskenään ristiriidassa erityisesti Jäämeren radan osalta. Saamelaiskäräjien tulkinta maankäyttö- ja rakennuslain 5 ja 9 §:ien velvoitteista merkittävien vaikutusten selvittämisestä kaavan tehtävä ja tarkoitus huomioiden on edellä esitetyn mukainen. Koska sektorilainsäädännöllä toteutettavat

¹ Ks. kaavaselostuksen kappale 1.4 Saamelaiset alkuperäiskansana, s. 16-18.

26.2.2020

Dnro: 312/D.a.5/2020

hankkeet eivät saa olla perusteettomassa ristiriidassa maakuntakaavan kanssa, näkee Saamelaiskäräjät ratalinjausten tuomisen maakuntakaavaan puutteellisen tietopohjan varassa ja ilman etukäteistä alkuperäiskansan suostumusta rikkovan alkuperäiskansaoikeuksia vastaan. Kaavan lainmukaisuus edellyttää alkuperäiskansaoikeuksia koskevien asioiden selvittämistä varsinkin, kun maakuntakaavan pohjalta voidaan edetä ratasuunnitteluun. Ratahanke ei vain kosketa seitsemää kaavoitettavan alueen yhdestätoista saamelaispaliskunnasta, vaan se koskettaa myös saamelaisten kotipaikkoja ja perinteisiä asuintiloja. Jäämeren radan toteutus johtaisi yksittäisten saamelaisperheiden tai kokonaisten saamelaisyhteisöjen siirtämiseen pois asuinpaikoiltaan.

Kaavaselostusta on vaiheittain täydennetty ja siitä käy ilmi, että toteutuessaan radalla olisi rajoittavia, haitallisia ja vahingollisia vaikutuksia saamelaisten kotiseutualueella ja koltta-alueella harjoitettavaan poronhoitoon. Kaavaselostuksessa² kuvataan, että ratahanke vaikuttaa poronhoitoon koostuisivat laidunalueenetyksistä, porokuolemista, radan estevaikutuksesta, laidunalueiden kulumisesta, laidunkiertomuutoksista sekä melu- ja värinäähäiriöistä. Näitä arvioita vaikutuksista ei ole ollut käsillä esimerkiksi Lappi-sopimuksen laadinnan yhteydessä. Ympäristövaikutuksiltaan merkittävän hankkeen vaikutusten arviointi tulee toteuttaa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ympäristövaikutuksista annetun lain 15 §:n mukaan, silloin kun vaihtoehdot ovat vielä avoinna. Ohjeellisen pääradan linjausvaihtoehtoja on luonnosvaiheesta edelleen supistettu. Tämä osoittaa kaavanlaatijan nimenomaan pyrkivän osoittamaan mahdollisimman vaihtoehdottoman ratalinjauksen, joka sitten ohjaisi maankäyttöä koskevaa muuta päätöksentekoa. Pääratalinjauksen kaltaisen hankkeen linjaaminen sitoo kuntakaavoittajia ja voi estää muiden hankkeiden toteuttamisen.

Saamelaiskäräjät tähdentää, että maakuntakaavaselostuksen tiivistelmän (s. 26) kirjaus siitä, että radalla voi toteutuessaan olla myönteisiä vaikutuksia saamelaiskulttuurille, on epäonnistunut – eteenkin väittämää perustelematta esim. selvityksin saadulla tiedolla.

Saamelaiskäräjät esittää, että tiivistelmän sivulla 26 oleva maininta radan positiivista vaikutuksista saamelaiskulttuuriin poistetaan.

2.1. Alkuperäiskansan ennakkosuostumus

Vapaan ja tietoon perustuvan ennakkosuostumuksen periaate (FPIC-periaate Free, Prior and Informed Consent) on oleellinen Jäämeren rata -hankkeessa saamelaisten osallisuuden kannalta. Vapaan, ennakkollisen tietoon perustuvan suostumuksen periaate on kirjattu YK:n alkuperäiskansojen oikeuksien julistuksen useaan artiklaan, mm. artikloihin 19 ja 32. YK:n alkuperäiskansajulistus ilmaisee ihmisoikeussopimukseen tai tavanomaiseen kansainväliseen oikeuden perustuvan oikeustilan.³ Ihmisoikeussopimuksia valvovat toimielimet ovat ilmaisseet, että tapauksissa, joissa toimenpiteet aiheuttavat merkittävää ja laaja-alaista haitallista vaikutusta alkuperäiskansojen kulttuurille ja perinteiselle maankäytölle, pelkkä konsultaatio ei riitä, vaan alkuperäiskansan tulee etukäteisesti voida harkita suostumuksen antamista tai epäämistä (ennen päätösten ja ratkaisevien tai peruuttamattomien toimien tekemistä) vapaasti (ei pakotettuna tai kiristettynä) ja riittävään informaatioon (todenmukainen

² Kaavaselostus s. 239-204.

³ Martin Scheininin lausunto Saamelaiskäräjälain muutosta valmistelevalle toimikunnalle 12.3.2018, s. 3.

26.2.2020

Dnro: 312/D.a.5/2020

kuvaus koko hankkeesta ja sen mahdollisista vaikutuksista) perustuen. Kaavan laatijalla ei ole pääratamerkintää koskevaa saamelaisten vapaata, tietoon perustuvaa ennakkosuostumusta.

Kaavan laatija on hyvin varhaisessa vaiheessa toteuttanut muita selvityksiä esimerkiksi luontoa ja maisemaa sekä geologisia luonnonvaroja koskien. Saamelaisten asema oikeuksien haltijana sekä alkuperäiskansana olisi velvoittanut asian selvittämisen tavoista ja aikatauluista ennakkollisesti neuvoteltavan. Saamelaiskäräjät tähdentää, että vaikutukset saamelaiskulttuuriin olisi tullut arvioida vähintään yhtä varhaisessa vaiheessa muiden selvitysten kanssa ja että vaikutusten merkittävyys saamelaiskulttuurille olisi tullut voida todeta. Selvityksessä olisi tullut huomioida myös mahdollisten pakolunastusten vaikutukset saamelaisten perinteisille elinkeinoille ja kulttuurille ml. kulttuurimuodon ylisukupolvisen jatkuvuuden suojaaminen sekä saamelaisten ruokaturva ja ravintoautonomia. Tällöin tulisi olla käytettävissä tietopohja ennakkosuostumusta koskevien neuvottelujen tueksi. Saamelaiskäräjät katsoo sekä perustuslain että maakäyttö- ja rakennuslain edellyttävän näiden seikkojen huomioon ottamista maakuntakaavoituksessa siten, että päätöksentekoa ei delegoida yksityiskohtaisempaan jatkosuunnitteluun ympäristövaikutusten arviointimenettelyineen.

2.2. Saamelaiskulttuurin heikentämiskielto

Saamelaiskäräjät katsoo, että perustuslain 17 §:n 3 momentin sisältämä saamelaiskulttuurin heikentämiskielto estää Jäämeren radan rakentamisen, sillä toteutuessaan hanke todennäköisesti heikentäisi merkittävästi alkuperäiskansa saamelaisten oikeutta harjoittaa ja kehittää omaa kulttuuriaan aiheuttaen sille sellaista huomattavaa haittaa kuin perustuslaissa tarkoitetaan. Tämä uhka todetaan myös maakuntakaavan kaavaselostuksessa: “Pääradan ohjeellisella vaihtoehdoisella linjauksella on toteutuessaan negatiivinen vaikutus radan vaikutusalueella harjoitettavalle poronhoidolle.”⁴ ja “Poronhoito on perinteinen saamelainen elinkeino, jolla on merkittävä rooli saamelaiskulttuurin ylläpitäjänä ja kehittäjänä. Poronhoitoon kohdistuvilla vaikutuksilla on näin ollen myös kulttuurinen vaikutus saamelaisiin alkuperäiskansana.”⁵ ja edelleen: “Toteutuessaan Jäämerenratalinjaukset veisivät ratalinjauksen osalta paliskunnan laidunmaita, vaikuttaisivat mahdollisesti laidunkiertoon ja aiheuttaisivat porokuolemia, mikäli rataa ei aidata. Aidattuna rata aiheuttaisi liikkumisesteen, muuttaisi mahdollisesti laidunkiertoa, lisäisi laidunten kulumista paikoittain ja aiheuttaisi lisätöitä paliskunnalle uusien laidunkierto- ja kuljetusreittien toteuttamisen myötä.”⁶ Luontaistaloudelle aiheutuvien vaikutusten osalta kaavaselostuksessa todetaan seuraavasti: “Luontaistalouteen kielteisesti vaikuttavia toimintoja ovat luonnonympäristöä voimakkaasti muokkaavat toiminnot, kuten kaivos- ja ratahankkeet.”⁷

Perustuslain 17.3 § on johdettu YK:n kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen (KP-sopimus) 27 artiklasta: KP-sopimuksen 27 artikla, luettuna yhdessä 1 artiklan kanssa, pitää sisällään kulttuurin heikennyskiellon eli toimenpide ei saa aiheuttaa huomattavaa haittaa alkuperäiskansojen kulttuurille. KP-sopimuksen mukaan kansalta ei saa riistää sen elinehtoja (1 art. 2 kohta). KP-sopimuksen täytäntöönpanoa seuraavan ihmisoikeuskomitean tulkintojen mukaan alkuperäiskansan oikeuksien huomioimisessa ja täyttämisessä on kyse valtion ja sen viranomaisten neuvotteluvälillisyydestä, kokonaisvaltaisesta harkinnasta ja kumulatiivisten vaikutusten arvioinnista (HE 132/2015

⁴ Kaavaselostus s. 239-257, ks. esim. s. 239.

⁵ Kaavaselostus s. 252.

⁶ Kaavaselostus s. 252.

⁷ Kaavaselostus s. 232.

26.2.2020

Dnro: 312/D.a.5/2020

vp). KP-sopimus on Suomessa voimassa laintasoisena säädöksenä (SopS 8/1976, vrt. kaavaselostus, s. 17) ja koskee ylläkuvattuine menettelyineen myös maakuntakaavan laatimista.

2.3. YK:n alkuperäiskansojen oikeuksien julistus

YK:n alkuperäiskansojen oikeuksien julistuksen 26 artiklan mukaan alkuperäiskansoilla on oikeus omistaa, käyttää, kehittää ja hallita niitä maita, alueita ja luonnonvaroja, jotka ovat niiden hallussa perinteisen omistuksen tai muun perinteisen hallussapidon tai käytön perusteella tai jotka ne ovat muutoin hankkineet. Julistuksen mukaan valtiot tunnustavat nämä maat, alueet ja luonnonvarat laissa ja suojelevat niitä lailla asianmukaisesti kunnioittaen kyseisten alkuperäiskansojen tapoja, perinteitä ja maanhallintajärjestelmiä.

Alkuperäiskansajulistuksen 8 artiklan mukaan alkuperäiskansoilla ja niihin kuuluvilla yksilöillä on oikeus siihen, ettei niitä pakkosulauteta eikä niiden kulttuuria tuhota. Julistuksen mukaan valtiot ovat sitoutuneet tarjoamaan tehokkaat järjestelmät, joilla estetään ja hyvitetään:

- (a) toiminta, jonka tarkoituksena tai vaikutuksena on se, että alkuperäiskansoilta riistetään niiden koskemattomuus erillisinä kansoina tai niiden kulttuuriset arvot tai etninen identiteetti;
- (b) toiminta, jonka tarkoituksena tai vaikutuksena on alkuperäiskansojen tai niihin kuuluvien yksilöiden maiden, alueiden tai luonnonvarojen riistäminen;
- (c) kaikenlaiset väestön pakkosiirrot, joiden tarkoituksena tai vaikutuksena on jonkin alkuperäiskansojen ja niihin kuuluvien yksilöiden oikeuden loukkaaminen tai heikentäminen;
- (d) kaikenlainen pakkosulauttaminen tai -liittäminen;
- (e) kaikenlainen propaganda, jonka tarkoituksena on edistää alkuperäiskansoihin ja niihin kuuluviin yksilöihin kohdistuvaa rotusyrjintää tai etnistä syrjintää tai kehottaa siihen.

Alkuperäiskansajulistuksen 10 artiklan mukaan alkuperäiskansoja ei saa siirtää pakolla mailtaan tai alueiltaan. Julistuksen mukaan alkuperäiskansoja ei saa asuttaa uudelleen ilman niiden vapaata ja tietoon perustuvaa ennakkosuostumusta eikä ennen kuin on sovittu asianmukaisesta ja oikeudenmukaisesta korvauksesta ja mahdollisuuksien mukaan paluumahdollisuudesta.

Edellä mainittujen YK:n alkuperäiskansojen oikeuksien julistuksen artiklojen pohjalta Saamelaiskäräjät katsoo, että Jäämeren rata -hanketta ei voida toteuttaa, koska radan rakentaminen tulee tarkoittamaan saamelaisten ja muun väestön pakkosiirtoa.

2.4. Kaavamerkinnän kulttuuriset ja sosiaaliset vaikutukset

Saamelaiskäräjien huomauttaa, että ohjeellisellakin pääradan ratalinjauksella on jo ollut suuria saamelaisten henkiseen hyvinvointiin liittyviä vaikutuksia, jotka ovat jättäneet jälkensä koko saamelaisyhteisöön. Lisäksi Saamelaiskäräjät huomauttaa, että ratahankkeen jatkosuunnittelu on keskeytynyt. Liikenne- ja viestintäministeriö (ml. Liikennevirasto, nyk. digi- ja väylävirasto) on selvitystensä pohjalta todennut Jäämeren rata -hankkeen taloudellisesti kannattamattomaksi eikä sen toteuttamiselle ole nähty olevan rahoituksellisia edellytyksiä. Ratayhteyden täysimääräinen hyödyntäminen

26.2.2020

Dnro: 312/D.a.5/2020

kuljetusketjuna Keski-Eurooppaan saakka vaatisi muitakin laajoja hankkeita, mm. Helsinki-Tampere -välisen rataosuuden kapasiteetin nostoa. Saamelaiskäräjät muistuttaa, että Murmanskin satamaa on kehitetty viimeisten viiden vuoden aikana sekä Murmansk-Pietari rata on jo olemassa, joten Rovaniemi-Kirkkonieniemi radalla ei ole senkään vuoksi taloudellisia edellytyksiä. Tätä taustaa vasten ei ole perustelua pidättää kaavamerkintä maakuntakaavassa, eteenkään merkinnän jättäessä saamelaiset vahvaan epätietoisuuteen tulevaisuudestaan. Lisäksi merkintä on omiaan synnyttämään taakkasiirtymiä sukupolvia eteenpäin. Epätietoisuus saamen kansan sekä elinkeinon tulevaisuudesta heikentää saamelaisen kulttuurin elinvoimaisuutta, ja vaikuttaa kielteisesti saamelaisen yhteisön hyvinvointiin. Tämä haittaa ja vaikeuttaa saamelaisten elämää monin eri tavoin. Esimerkiksi nuorilla ei ole tietoa, voivatko he jatkaa saamelaisten elinkeinon parissa, mikä voi aiheuttaa ahdistusta ja pahoinvointia, ja voi lisätä nuorien syrjäytymistä kaventuneiden työllisyysmahdollisuuksien myötä. Kaavaehdotus voi myös päinvastaisesta väitetysti kiihdyttää saamelaisten ja saamelaisnuorten poismuuttoa saamelaisten kotiseutualueelta. Tämä heikentää pohjaa mm. lakisääteisten palveluiden järjestämiseltä sekä saamenkielisten työntekijöiden rekrytointia. Näillä kaikilla on negatiivisia sosiaalisia vaikutuksia saamelaisille.

2.5. Taustalla vaikuttavat tekijät

Saamelaisten kotiseutualueella on nykyisen ja sitä edeltävän sukupolven aikana II maailmansodan jälkeen toteutettu suurisuuntaisia metsänhakkuita, Lokan ja Porttipahdan tekoalaiden rakentaminen ja laajennettu infrastruktuuria. Yhteiskunnan samaan aikaan tapahtunut teollistuminen ja kaupungistuminen sekä luonnonvarojen laajamittainen hyötykäyttö ovat vaikeuttaneet ja kaventaneet saamelaisten mahdollisuuksia itse päättää kehityksen linjoista kotiseutualueellaan, ml. saamen kielten käyttäminen ja kulttuurin harjoittaminen. Jäämeren rata -hanketta koskevan kaavamerkinnän vaikutukset tulee arvioida yhdessä taustalla vaikuttavien, kolonialistiseksi koettujen hankkeiden vaikutusten kanssa. Esimerkiksi saamelaisten perinteisistä elinkeinoista laidunkierto perustuva poronhoito on menettänyt kykyään joustaa ja sopeutua sekä ylläpitää tehokasta laidunkiertoa. Tämän kehityskulun voi tiivistää kuvaukseen turvattomaksi käyvästä kodista.⁸ Saamelaiskäräjät on tästä syystä painottanut kumulatiivisten vaikutusten arvioinnin tärkeyttä, jossa huomioidaan nykypäivän tilanteen taustalla olevat tekijät. Jo toteutettu paliskuntakohtainen, kuhunkin paliskuntaan kohdistuvien kaavamerkintöjen luottelu⁹ sekä luontomaantieteellinen kuvaus ratalinjauksen sijoittumisesta antavat pohjan kumulatiivisten vaikutusten arvioinnille ja kulttuuristen vaikutusten täsmentämiselle, eli sille, mitä kaavaselostuksessa toistuva toteamus¹⁰ "Poronhoitoon kohdistuvilla vaikutuksilla on näin ollen myös kulttuurinen vaikutus saamelaisiin alkuperäiskansana" voi tarkoittaa.

2.6. Natura 2000 -verkosto ja luonnon elinvoimaisuuden keskeinen rooli saamelaiskulttuurille

Saamelaiskulttuuriin kuuluvat perinteiset elinkeinot ovat luontoperustaisia ja riippuvaisia luonnon olosuhteista. Ylisukupolvisina nautintatapoina ne ovat kehittyneet luonnonvarojen kestävyyttä

⁸ Tervaniemi & Magga 2019. Belonging to Sápmi - Sámi conceptions of home and home region. Teoksessa: Knowing from the Indigenous North. Sámi Approaches to History, Politics and Belonging, s. 75-90. Routledge, London.

⁹ Kaavaselostus, s. 241-257.

¹⁰ Ks. esim. kaavaselostus s. 257.

26.2.2020

Dnro: 312/D.a.5/2020

vaalien ja luonnonilmiöihin ym. liittyvä perinteinen tieto on kehittyntä. Saamelaisten ravintoautonomia on kautta aikain edellyttänyt puhdasta luontoa ja vesistöjä. Luonnonsuojelun tavoitteet ovat siltä osin kuin luonnonarvoja ja luonnon monimuotoisuutta pyritään suojelemaan yhteneväisiä saamelaiskulttuuriarvojen kanssa. Saamelaisten kotiseutualueella on osoitettu laajalti suojeltuja alueita, luontotyyppisiä ja lajien elinympäristöjä, mm. Natura 2000 -verkostoon kuuluvia alueita. Saamelaiskäräjät katsoo, että jää epävarmaksi, missä määrin pääratamerkinnän tarkoittama hanke heikentäisi toteutuessaan Natura 2000 -verkostoon kuuluvan alueen suojelun perusteena olevia luonnonarvoja (LSL 64 a §). Kaavamääräykset ja merkintöjen selitykset -asiakirjassa kuten myös taustaselvityksiin sisältyvässä Natura 2000 -arvioinnissa todetaan usean kohteen osalta, että Natura 2000 -verkostoon sisällytettyihin alueisiin kohdistuvien toimintojen vaikutukset on tarvittaessa arvioitava myöhemässä vaiheessa yksityiskohtaisemmassa suunnittelussa luonnonsuojelulain 65 §:n mukaisesti. Saamelaiskäräjät näkee tärkeäksi, että LSL 65 §:n mukainen arviointi tehdään jokaisen Natura 2000 -verkostoon kuuluvan alueen osalta ennen kuin ohjeellistakaan pääratalinjaa voidaan merkitä maakuntakaavaan, sillä merkinnän kautta mahdollistetaan hanke, joka yksistään tai tarkasteltuna yhdessä muiden hankkeiden ja suunnitelmien kanssa tulee joko suoraan tai vaikutuksiltaan koskettamaan Natura 2000 -verkostoon kuuluvia alueita ja joka todennäköisesti merkittävästi heikentää niitä luonnonarvoja, joiden suojelemiseksi alue on sisällytetty Natura 2000 -verkostoon. Saamelaiskäräjät arvioi, että käsillä olevat, liitteeseen 2 Natura-vaikutusten arviointitaulukkoon kootut arviointitulokset eivät ole riittäviä. Tämä siksi, että perusteluina on yleisesti joko, että vaikutuksia ei koidu, koska kaavamerkinnällä ei osoiteta konkreettisia toimenpiteitä (esim. matkailun vetovoima-alue), tai että kyseessä on informatiivinen merkintä, joka ei itsessään aiheuta kielteisiä vaikutuksia Natura-alueille (esim. Jäämerenkäytävä). Lisäksi taustaselvityksiin sisältyvä Natura 2000 -arviointi päättyy epävarmojen vaikutusten osalta siirtämään vaikutusten estämisen tai lieventämisen rakennustyövaiheeseen, jossa olisi hyvällä suunnittelulla mahdollista toteuttaa ratahanke vähäisin vaikutuksin (esim. Inarijärven Natura-alueeseen kuuluvan Paatsvuonon kohdalla, s. 42-44). Tämä näyttäytyy Saamelaiskäräjien käsityksen mukaan liian epävarmana pohjana, jotta voitaisiin katsoa luonnonsuojelulain vaatimusten täyttyvän.

Saamelaiskäräjät edellyttää, että LSL 65 §:n mukainen arviointi tehdään jokaisen Natura 2000 -verkostoon kuuluvan alueen osalta ennen kuin ohjeellistakaan pääratalinjaa voidaan merkitä maakuntakaavaan, sillä merkinnän kautta mahdollistetaan hanke, joka yksistään tai tarkasteltuna yhdessä muiden hankkeiden ja suunnitelmien kanssa tulee joko suoraan tai vaikutuksiltaan koskettamaan Natura 2000 -verkostoon kuuluvia alueita ja joka todennäköisesti merkittävästi heikentää niitä luonnonarvoja, joiden suojelemiseksi alue on sisällytetty Natura 2000 -verkostoon.

Saamelaiskäräjät arvioi, että käsillä olevat, liitteeseen 2 Natura-vaikutusten arviointitaulukkoon kootut arviointitulokset eivät ole riittäviä. Tämä siksi, että perusteluina on yleisesti joko, että vaikutuksia ei koidu, koska kaavamerkinnällä ei osoiteta konkreettisia toimenpiteitä (esim. matkailun vetovoima-alue), tai että kyseessä on informatiivinen merkintä, joka ei itsessään aiheuta kielteisiä vaikutuksia Natura-alueille (esim. Jäämerenkäytävä). Lisäksi taustaselvityksiin sisältyvä Natura 2000 -arviointi päättyy epävarmojen vaikutusten osalta siirtämään vaikutusten estämisen tai lieventämisen rakennustyövaiheeseen, jossa olisi hyvällä suunnittelulla mahdollista toteuttaa ratahanke vähäisin vaikutuksin (esim. Inarijärven Natura-alueeseen kuuluvan Paatsvuonon kohdalla, s. 42-44). Tämä näyttäytyy Saamelaiskäräjien käsityksen mukaan liian epävarmana pohjana, jotta voitaisiin katsoa luonnonsuojelulain vaatimusten täyttyvän.

26.2.2020

Dnro: 312/D.a.5/2020

Näin ollen Saamelaiskäräjät katsoo, että LSL 65 §:n mukaisen arvioinnin puutteellisuus voi aiheuttaa samalla myös lainsäädännöllisen esteen ratalinjauksen merkitsemiselle maakuntakaavaan ennen asianmukaisten selvitysten laatimista.

2.7. Yhteenvedo Jäämeren rata -hanketta koskevan kaavamerkinnän osalta

Alkuperäiskansan vapaaseen, tietoon perustuvaan ennakkosuostumukseen tähtäävien neuvottelujen käymättömyys, saamelaiskulttuurin oikeudellinen heikentämiskielto ja alkuperäiskansojen oikeudet yleisesti sekä kaavamerkinnän kulttuuriset vaikutukset alleviivaavat Saamelaiskäräjien näkemystä siitä, että Jäämeren rata -hankkeen mahdollistavalle, pääratana koskevalle kaavamerkinnälle ei ole hyväksyttäviä perusteita. Saamelaiskäräjät onkin tuonut kaavaneuvottelussa Lapin liiton kanssa 15.10.2019 esille, että alkuperäiskansaoikeudet ovat laajemmat kuin maankäyttö- ja rakennuslain maakuntakaavaa koskevat sisältövaatimukset. Samassa yhteydessä kaavan laatija toi esille, että maakuntakaavaehdotus ei ylitä saamelaiskulttuurin heikentämiskynnystä. On tärkeää todeta, että asiassa ei vallitse yhteisymmärrys. Tältä osin Saamelaiskäräjät esittää, että maakuntakaavan jatkovalmistelussa ja sitä koskevissa neuvotteluissa pääpaino asetetaan Lapin liiton selkeiden perustelujen esille tuomiselle liittyen saamelaiskulttuurin heikentämiskieltoon ja niiden paliskuntien, joita pääratana koskeva merkintä koskee, näkemyksen kirjaamiselle.

Saamelaiskäräjät on toimittanut Lapin liitolle kaksi asiantuntijalausuntoa, jotka selventävät alkuperäiskansa oikeuksien soveltamista maankäytön suunnitteluun ja kumulatiivisten vaikutusten arvioinnin parhaita käytäntöjä.

3. Kaavaehdotuksessa toteutetut muutokset kaavaluonnokseen verrattuna

3.1. 400 kilovoltin voimajohtolinjaus

Kaavaehdotuksessa 400 kV voimajohto on muutettu yhteystarvemerkinneksi. Lapin liitto on todennut kaavaneuvottelussa 15.10.2019, että voimajohdon toteuttaminen ei vaadi kaavaa. Saamelaiskäräjät pitää hyvänä, että yhteystarvemerkinneksi (z/yt) on liitetty suunnittelumääräys saamelaiskulttuurin harjoittamisedellytysten turvaamiseksi. Saamelaiskäräjät on aiemmin katsonut voimajohdon todennäköisesti toteutuessaan merkittävästi heikentävän saamelaiskulttuurin harjoittamisen edellytyksiä. Suunniteltu voimajohto ja sen vaatima maastokäytävä olisi massiivinen verrattuna nykyiseen suurjännitelinjaan. Se veisi poronhoidolta laidunalueita ja laajentaisi häiriövaikutusaluetta. Osin linja kulki kaava-aineistojen mukaan monin paikoin nykyisen suurjännitelinjan vieressä, jolloin niiden yhteisvaikutus laajenee sekä pinta-alallisesti että häiriövaikutuksiltaan; osin suunniteltujen linjauksien toteuttaminen koskettaisi uusia alueita, mm. halkaisten Kaldoaivin erämaa-alueen ja siten uhaten erämaa-alueen luonnonarvoja. Voimajohtolinjan suunnittelu, rakentaminen ja huolto lisäisivät oheiskentamista (linjan vierellä tarvittaisiin luultavasti jonkinlainen tie) ja linjan alueella liikkumista. Huomiota kiinnittää mm. sijainti Skalluvaaran erotusaidan välittömässä läheisyydessä. Voimajohto muodostaisi porojen välttämiskäyttämistä aiheuttavan häiriölähteen.¹¹

¹¹ Porot välttävät ihmistoimintaa useiden kilometrien etäisyydeltä, siten että välttämiskäyttämisen on yksilöllistä ja vuodenaajoista riippuvaista. Häiriintyneillä alueilla laiduntaminen muuttuu epätasaiseksi ja poronhoidon (jatkuu)

26.2.2020

Dnro: 312/D.a.5/2020

Voimajohdon vaikutukset koostuisivat johtolinja-alueiden kasvillisuusmuutoksista, laidunmuutoksista, rakentamisvaiheen aitarakenteiden muutoksista ja muista poronhoitajien työtä lisäävistä muutoksista. Näiden hyvin tunnistettujen vaikutusten lisäksi on muualta tietoa porojen välttämiskäyttämisestä voimajohtolinjojen ympäristössä, jotka johtunevat voimajohtojen sirinästä ja ujelluksesta tuulisella säällä. Vaikka esimerkiksi voimajohtolinjoilla laitumet ja niiden metsän reuna-alueet eivät ole kokonaan pois porojen käytöstä, niiden kasvillisuus muuttuu, mikä voi muuttaa porojen laidunamista. Voimajohdon rakentamisen ja kunnossapidon aikana aitoihin voidaan joutua tekemään aukkoja ja veräjiä alueelle liikkumisen tai itse rakenteen vuoksi. Veräjät lisäävät aina poronhoitajien työtä, sillä niiden kiinnipysymisestä etenkin paliskuntien rajalla täytyy huolehtia. Mikäli reitillä on teitä tai moottorikelkkajälkiä, porot voivat lähteä kulkemaan niitä pitkin väärin suuntiin. Vaikeiden alueiden (voimajohtoaueka, tie, jäljet) kautta kuljetettaessa työvoimaa tarvitaan enemmän. Ylimääräinen työ lisää kustannuksia ja vaikuttaa elinkeinon kannattavuuteen.

3.2. Matkailutoimintoja ja matkailupalvelujen kehittämistä edistävät merkinnät

Maakuntakaavaehdotuksen yksi päätarkoitus näyttää Saamelaiskäräjien näkökulmasta olevan luontomatkailupalvelujen kehittämisen edistäminen. Samalla tulee huomioda pohjoisen luonnossa liikkumisen tapoja tuntemattomien, toisenlaisista kulttuurisista konteksteista tulevien yrittäjien ja matkailijoiden luonnossa liikkumisen ohjaus. Tätä ei Saamelaiskäräjien käsityksen mukaan tue epäselvin alueidenkäytöllisin implikaatioin varustetut, laajat matkailun vetovoima-alueet (mv) sekä MU-2 merkinnät. Kaavaehdotukseen on otettu uusia MU-2 merkintöjä. Näillä merkinnöillä delegoidaan maankäytöllisiä kysymyksiä alemmalle tasolle ja jää epäselväksi, kuka toteuttaa kaavamerkinnän ja kaavamääräyksen mahdollistamien toimintojen yhteensovittamisen. Tästä syystä Saamelaiskäräjät on esittänyt lausunnossaan kaavaluonnoksesta, että matkailun kasvun ja/tai laajentumisen tulisi tapahtua vain jo olemassa olevilla matkailukeskusten alueilla, joissa väestöpohja hyötyy suoraan tai välillisesti matkailusta. On kuitenkin hyvä, että kaavamääräyksiin turvataan saamelaisten oikeudet ylläpitää kieltään ja kulttuuriaan.

3.3. Poronhoitoa ja saamelaiskulttuuria tukevat kaavamerkinnät

Poronhoitoa tukevat kaavamerkinnät (poronhoidon kannalta erityisen tärkeä alue/kohde/aita ph) voivat olla tukena, kun toimintoja yhteensovitetään. Saamelaiskäräjät esittää, että kaavamääräyksen tekstiä järjestellään uudelleen tuomalla viimeinen lause ensimmäisen lauseen jälkeen: *“Alueen suunnittelussa on turvattava poronhoidolle merkittävien rakenteiden/alueiden säilyminen. Suunnittelussa tulee ottaa huomioon, että poronhoidon kannalta tärkeille kohteille voi johtaa pitkiäkin porojen kuljetusreitit ja niihin liittyviä poroaitoja. Moottorikelkkailu- ja ulkoilureitit...”*

Saamelaiskäräjät katsoo kaavaehdotuksen myötä entisestäänkin tarpeellisemmaksi kehittää uutta, paliskuntakohtaista aluevarausmerkintää ”yhtenäisenä pysytettävä porolaidunalue” (pl) tukemaan ph-merkintöjä. Tällainen merkintä voisi paliskunnan sitä halutessa palvella poronhoidon ja muun

---

toimenpiteitä on vaikea suunnitella ja toteuttaa eli alueen todellinen käyttäminen poronhoidossa hankaloituu. Ks. tutkimusraportti: Kløcker Larsen, Raitio, Sandström, Skarin, Stinnebom, Wik-Karlsson, Sandström, Österlin & Buhot (2016). Kumulativa effekter av exploatering på renskötseln, Naturvårdsverkets rapport 6722, saatavana verkossa: <http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer6400/978-91-620-6722-9.pdf?pid=19076>

26.2.2020

Dnro: 312/D.a.5/2020

maankäytön yhteensovittamista kaava-alueella. Tällä merkinnällä varmistettaisiin käytännössä maankäytön suunnittelussa saamelaiskulttuurin ja -elinkeinojen sekä poronhoidon kannalta merkittävien yhtenäisten alueiden säilyminen. Erityisesti suuren paineen alla toimivat saamelaisten kotiseutualueen paliskunnat, mutta myös muut paliskunnista voisivat tällaisen merkinnän turvin saada toivomaansa suojaa toimintaedellytyksilleen. Tämä edesauttaisi tasapainoittamaan sitä, että nyt käsillä olevassa kaavaehdotuksessa poronhoidon sisältäviä aluevarauksia esitetään muutettavaksi useamman pääkäyttömuodon käsittäviksi.

Saamelaiskäräjät pitäisi tärkeänä, että poronhoidon osalta koko kaava-aluetta koskevaa suunnittelumääräystä täydennettäisiin seuraavasti (*ehdotettu lisäys kursivoitu*):

“Poronhoitoalueella on turvattava poronhoidon ja muiden luontaiselinkeinojen alueidenkäytölliset toiminta- ja kehittämisedellytykset. Poronhoitoon olennaisesti vaikuttavaa alueiden käyttöä suunniteltaessa on otettava huomioon poronhoidolle tärkeät alueet. Valtion maiden osalta on neuvoteltava asianomaisen paliskunnan edustajien kanssa ja saamelaisten kotiseutualueella on pyydettyä Saamelaiskäräjiltä sekä koltta-alueella myös Kolttien kyläkokoukselta lausunnot.”

Saamelaiskäräjät toteaa, että kaavan laatija on muuttanut koko kaava-aluetta koskevaa suunnittelumääräystä maankäytön suunnittelun osalta seuraavasti: “Maankäytön suunnittelussa on huolehdittava maa- ja metsätalouden kannalta merkittävien yhtenäisten pelto- ja metsäalueiden sekä saamelaiskulttuurin ja -elinkeinojen sekä poronhoidon kannalta merkittävien yhtenäisten alueiden säilymisestä.” (Maakuntakaavamääräykset ja merkkien selitykset 12.11.2018) määräyksestä on poistettu sana “yhtenäisten” saamelaiskulttuurin ja -elinkeinojen sekä poronhoidon kannalta merkittävien yhtenäisten alueiden osalta: “Maankäytön suunnittelussa on huolehdittava maa- ja metsätalouden kannalta merkittävien yhtenäisten pelto- ja metsäalueiden sekä saamelaiskulttuurin ja -elinkeinojen sekä poronhoidon kannalta merkittävien alueiden säilymisestä.” (Maakuntakaavamääräykset ja merkkien selitykset 4.11.2019). *Saamelaiskäräjät esittää, että yhtenäinen -sana palautetaan tai että se poistetaan myös pelto- ja metsäalueiden osalta.*

4. Nellim-Paatsjoki -tie ja Koillisväylän datakaapeli

Saamelaiskäräjät vastustaa Mt 969 Nellim-Paatsjoki -tien ohjeellistakaan merkitsemistä Pohjois-Lapin maakuntakaavaan 2040. Saamelaiskäräjät huomauttaa, että kaava-alueella on olemassa olevan tieverkoston ylläpitämisen ja korjaamisen johdosta tarpeita, jotka pitäisi priorisoida. Lisäksi Saamelaiskäräjät katsoo, että perustuslain 17 §:n 3 momentin sisältämä saamelaiskulttuurin heikentämiskielto estää Mt 969 Nellim-Paatsjoki tien rakentamisen, sillä tie toteutuessaan heikentäisi saamelaiskulttuurin harjoittamisedellytyksiä merkittävästi.

Saamelaiskäräjät katsoo, että datakaapeli voitaisiin merkitä kaavakarttaan korkeintaan ohjeellisena. Saamelaiskäräjät huomauttaa, ettei datakaapelin johdosta ole käyty minkäänlaisia keskusteluja Saamelaiskäräjien kanssa ja että Saamelaiskäräjille ei ole toimitettu datakaapelista minkäänlaisia tietoja, jotta Saamelaiskäräjien kannan muodostus datakaapeliin liittyen olisi edes mahdollista.

5. Aluevarausmerkinnät vaihtoehtoiseen

26.2.2020

Dnro: 312/D.a.5/2020

Kaavaehdotuksessa edellisessä maakuntakaavaluonnoksessa (2.10.2019) olleet MU-1-alueet muutettiin saadun palautteen perusteella MU-2-alueiksi. Lisäksi MU-2-alueita osoitettiin palautteen perusteella lisää Tankavaaran länsipuolelle, Saariselän pohjoispuolelle sekä Inarin kirkonkylän koillisosiin (Pielpajärven ja Pielpaniemen alueet).

Maakuntakaavaehdotuksessa on osoitettu vaihtoehtoisena merkintänä Saariselän lähiympäristössä MU-2-alue eli metsätalous-, matkailu- ja poronhoitovaltainen alue, jolla on erityistä ulkoilun ohjaamistarvetta. Tämä merkintä korvaa voimassa olevan kaavan M-1/M-2-alueet ja MU-1-alueen. MU-2 nostaisi matkailun tasavertaiseksi metsätalouden ja poronhoidon kanssa alueilla, joilla on erityistä ulkoilun ohjaamistarvetta. Ivalon paliskunnan tällä osa-alueella, jota MU-2 ehdotus koskee, harjoitetaan myös laajalti koneellista kullanhuhdontaa (Kakslauttasen ja Saariselän välillä, valtatie 4:n länsipuolella). Alueella on poronhoidon kannalta paliskunnan mukaan hankala häiriöalue ja voidaan siis todeta, että siitä koskien on huomattavaa maankäytön yhteensovittamisen epäselvyyttä ja maankäyttömuotojen ohjaamiseen liittyviä puutteita. MU-2 alueen ehdotetun laajennuksen sisällä on poronhoidon kannalta tärkeitä rakenteita ja toimintoja. MU-2 merkintä lisää näitä epäselvyyksiä entisestään. Maakuntakaavalla ei pystytä ohjaamaan matkailutoiminnan mukanaan tuomaa liikennettä ja liikkumista moottorikelkoilla ja koiravaljakoilla yms.

Saamelaiskäräjät katsoo, että matkailun kasvun ja/tai laajentumisen tulisi tapahtua vain jo olemassa olevilla matkailukeskusten alueilla, joissa väestöpohja hyötyy suoraan tai välillisesti matkailusta. Tässäkin kasvussa tulee ottaa huomioon hallittu ja vastuullinen sekä eettisesti kestävä kasvu. Matkailua, matkailuinfrastruktuurin kasvattamista ja/tai matkailijoiden päävirtaa ei pitäisi kohdistaa alueille, joissa ei olemassa olevalla perusinfrastruktuurilla pystytä takaamaan edes paikallisväestön tarpeita puhumattakaan, että sitä haluttaisiin vielä lisätä tai että matkailu tasavertaisettaisiin poronhoidon ja metsätalouden kanssa lähes koko Inarin kunnan alueella vrt. luku 6.

Saamelaiskäräjät esittää MU-2 merkintöjen ja alueiden poistamista maakuntakaavasta.

6. Matkailu ja mv-alueet

Matkailun rooli maakuntakaavassa on keskeinen. Matkailun toivotaan edesauttavan Pohjois-Lapin elinvoimaisuuden säilymistä ja kykenevän jatkossakin hyödyntämään alueen kiistattomia kilpailuvaltteja (esim. puhdas luonto, saamelaiskulttuuri sekä perinteiset elinkeinot, kuten poronhoito). Kaavaehdotuksessa matkailualueita osoitetaan lisää, vaikkakin kaavassa on ollut tavoitteena tiivistää ja eheyttää matkailupalveluiden alueiden yhdyskuntarakennetta, jotta matkailupalveluiden alueita ei tarvitse laajentaa.¹²

Kaavaselostuksen mukaan matkailun vaikutuksia poronhoidolle ovat tilanteesta ja harjoitettavan matkailumuodosta riippuen poronhoitoa tukevia tai sitä haittaavia (matkailijoiden liikkuminen, moottorikelkkailu, porokolarit, koiratarhat, vetokoirien kohtaaminen, muut meluhaitat ja laidunaluehoidot vs. toimeentulomahdollisuuksia poronhoidolle esimerkiksi ohjelmapalvelutoimintana tai porotilamatkailuna). Moottorikelkkailu aiheuttaa vaikutusten arvioinnin mukaan haittoja poronhoidolle

¹² Kaavaselostus s. 209-210.

26.2.2020

Dnro: 312/D.a.5/2020

varsinkin kevättalvisin vaadinten kantoaikaan, kelkkailijamäärät kasvavat reittien virallistamisen ja ylläpidon paranemisen myötä.

Saamelaiskäräjät tukee matkailun ohjattua kehittämistä hauraassa pohjoisen luonnossa ja kulttuuriympäristössä ja on siksi julkaissut vastuullisen ja eettisesti kestävä saamelaismatkailun toimintaperiaatteet.¹³¹⁴

Matkailun ohjaaminen tarkoittaa myös maankäytön ohjausta siten, että turvataan puhdas luonto, saamelaiskulttuuri ja perinteiset elinkeinot, kuten poronhoito ja aitojen saamelaiskäsitöiden sisältävä perinteinen tieto. Olisi erinomaista, jos matkailutoimijat nostaisivat jo toimivilla alueilla laatua, jolloin vähemmällä luonnon kuluttamisella saataisiin samat tulot. Saamelaiskäräjät haluaa alleviivata, että silloin kun matkailua harjoitetaan alueilla, joissa on erittäin rajoittunut, huomattavasti pienemmälle väestömäärälle mitoitettu perusinfrastruktuuri ja pitkät välimatkat (esimerkiksi terveydenhuollon sekä keskussairaalan palveluihin) yhdistettynä arktisiin olosuhteisiin ja hauraaseen kulttuuriympäristöön, on matkailun järjestämisessä syytä kiinnittää erityishuomiota matkailutoiminnan vastuullisuuteen, eettiseen kestävyteen ja turvallisuuteen. Erittäin ajankohtaista on etenkin matkailun ulkopuolisen väestön sosiaalisen ja kulttuurisen kantokyvyn arvioiminen alueilla, joissa on jo ilmennyt kantokykyjen ylittymistä, esimerkiksi talviesongin aikana Inarin kirkonkylällä. Matkailu nykyisessä rajoittamattomassa ja hallitsemattomassa muodossa ei ole vastuullista eikä eettisesti kestävä paikallista kulttuuri- ja luontoarvoista tai turvallisuusriskeistä tietämättömien matkailijoiden määrien kasvassa jatkuvasti.

Kaavaselostuksessa todetaan seuraavasti: ”Kansainvälisten matkailijoiden määrä on kasvanut viime vuosina merkittävästi. Vuonna 2017 Lapissa oli 2,9 miljoonaa rekisteröityä yöpymistä. Pohjois-Lapissa Inari-Utsjoki-alueella oli 256 000, Saariselällä 203 000 ja Pyhä-Luostolla 64 000 yöpyjää. Ivalon lentokentän matkustajamäärä oli 211 000. Matkailun merkitys Lapin ja Pohjois-Lapin talouskehitykseen on erittäin merkittävä” (s. 42) ja tuodaan esille vuodelle 2026 Lappiin ennustettua 10 miljoonaa rekisteröityä yöpymistä.¹⁵ Näistä 65 % olisi kansainvälisiä yöpyjiä, mutta ”rekisteröimättömien yöpymisten osuus Lapissa on tällä hetkellä jopa 2/3 kokonaisyöpymistä. Tätä arviota ei ole lisätty skenaariotarkasteluihin”.¹⁶ Inarin kunnan nettisivujen mukaan Inarin kunnassa asui vuonna 2018 vajaa 7 000 asukasta.¹⁷ Samaisen lähteen mukaan vuonna 2018 Inari – Utsjoen matkailualueella rekisteröityjä yöpymisiä oli seuraavasti: ”461 000 yöpymistä, josta Saariselällä 388 000 yöpymistä ja muualla Inarissa 173 000 yöpymistä”.¹⁸ Yllä mainitun eli tämän hetkisen tilaston valossa Inarin kunnassa rekisteröidyt yöpymiset eli matkailijoiden määrä on 67-kertainen verrattuna Inarin kunnan paikallisväestöön nähden. Tässä luvussa on mukana vain rekisteröityjen yöpymisten määrä (huomioi aiempi kommentti rekisteröimättömistä matkailijoista). Etenkin talviesongin matkailijamäärien hurjasta kasvusta aiheutuneen sosiaalisen sietokyvyn ylittymisen ja paikallisten lisääntyneen matkailuun liittyvän pahoinvoinnin ja huolestumisen johdosta Saamelaiskäräjät lähetti tiedustelun Inarin kunnalle koskien terveydenhuollon, pelastuspalveluiden ja poliisin resurssien lisäämistä suhteessa alati

¹³ Saamelaismatkailun eettiset ohjeet: <https://www.samediggi.fi/saamelaismatkailun-eettiset-ohjeet/>

¹⁴ Vastuullisen ja eettisesti kestävä saamelaismatkailun toimintaperiaatteet: https://www.samediggi.fi/wp-content/uploads/2018/11/Vastuullisen-ja-eettisesti-kest%C3%A4v%C3%A4n-saamelaismatkailun-toimintaperiaatteet_hyv%C3%A4ksyty_24092018-3.pdf

¹⁵ Lapin materiaalipankki: <https://www.lapland.fi/uploads/2017/01/lapin-matkailun-kasvuennuste.pdf>

¹⁶ Lapin materiaalipankki: <https://www.lapland.fi/uploads/2017/01/lapin-matkailun-kasvuennuste.pdf>

¹⁷ Inarin kunta: <https://www.inari.fi/fi/inari-info/tilastotietoa.html>

¹⁸ Inarin kunta: <https://www.inari.fi/fi/inari-info/tilastotietoa.html>

26.2.2020

Dnro: 312/D.a.5/2020

kasvaviin matkailijamääriin lokakuussa 2018. Lisäyksiä ei ole tapahtunut, vaan olemassa oleva perusinfrastruktuuri on paikallisväestön määrään suhteutettu. Lisäksi Utsjoelta on poistettu oma poliisi. Ivalon poliisin piiriin kuuluu siis myös Utsjoen kunta.

Ennen kuin matkailu saadaan hallituksi ja matkailijamäärät vastuullisesti ja eettisesti kestävästi suhteutetuksi olemassa oleviin resursseihin tai resursseja lisättyä vastaamaan kestävyiden ja kantokykyjen rajoissa olevien matkailijoiden määrää, ei myöskään matkailuinfra (esimerkiksi uusia hotelleja) tule rakentaa ja samalla pahentaa ilmastonmuutosta, johon matkailu vaikuttaa jo jatkuvasti mm. lisääntyvien hiilijalanjälkien (lisääntyvät lennot, yksityisautoilu ja moottorikelkkailu safarien muodossa), lisääntyneen lumettamisen (marraskuun 2018 lumettomuudesta aiheutuneen paniikin) sekä esimerkiksi hiilinielujen muodossa, kuten jälkimmäisestä kaavaselostuksessa todetaan: ”Metsät sitovat noin puolet Suomen hiilipäästöistä. Maankäytössä tapahtuva muutos metsästä rakennusmaaksi vapauttaa kertaluontoisesti hiiltä. Rakennetut alueet eivät myöskään toimi metsien tapaan hiilinieluina” (s. 236). Mikäli matkailuyritykset investoivat edelleen lisättäviin vuodepaikkamääriin, on se tie, josta on vaikea peruuttaa. Enemmän panostusta tarvittaisiin sesonkien tasaamiseen ja ympärivuotiseen toimintaan ja matkailijamäärien maksimimäärien hahmottamiseen ja niiden seurantaan korkeimman talvisesongin aikana. Kommentoitavalla kaava-alueella matkailun keskiössä ei tulisi olla volyymin kasvattaminen, vaan päinvastoin sen vähentäminen. Volyymien sijasta matkailussa tulisi keskittyä elämyksellisyyteen ja palvelujen laadulliseen kehittämiseen vastuullisella ja eettisesti kestävällä tavalla.

Yhteenvedona todettakoon, että matkailuvarauksia ei tulisi merkitä maakuntakaavaan niin kauan kuin nykyisten käytäntöjen mukainen hallitsematon ja kestävä matkailu on sallittua. Nykyiset hallitsemattomat matkailijamäärät eivät ole millään tasolla kestävällä pohjalla, ei sosiaalisesti, ei kulttuurisesti, ei ekologisesti, eikä etenkin matkailun ulkopuolisen väestön näkökulmasta taloudellisen kestävyiden tai kantokyvyn puitteissa. Matkailussa ei tulisi koskaan keskittyä vain volyymiin ja sen kasvattamiseen. Matkailun tulee olla hallittua ja paikallisväestön sosiaalisen kestävyiden ja sietokyvyn rajoissa. Kaava-alueelle ei haluta Venetsian, Barcelonan ja Berliinin kaltaista ylimatkailua, jolloin paikallisten sietokyvyn ylittyminen johtaa negatiivisiin ja jopa aggressiivisiin reagoiteihin matkailua sekä matkailijoita kohtaan, joka puolestaan johtaa negatiiviseen matkailuimagoon ja mahdolliseen vastuullisten ja eettisesti kestävästi toimivien matkailijoiden katoamiseen alueelta. Ylimatkailu ja sen määrittäminen tulee suhteuttaa paikallisväestön määrään sekä ennen kaikkea julkisten palveluiden määrään alueella. Saamelaisen kotiseutualueella ei ole varaa huonoon imagoon, kun lumivarmuuden puuttuminen osana ilmastonmuutosta uhkaa jo alueen matkailua, mutta etenkin saamelaiskulttuuria ja siihen olennaisesti liittyvän ympäröivän elinympäristön säilymistä tuleville sukupolville puhumattakaan paikallisyhteisöjen hyvinvoinnista.

6.1. mv 8402 matkailualue: Saariselkä-Ivalo

Kaavakarttamerkintä mv 8402 ja kaavaselostuksen kuvaus ovat ristiriidassa keskenään.

Saamelaiskäräjät esittää kaavakarttamerkinnän mv 8402 johdosta, että matkailualueita pienennetään olemassa olevien kylien/matkailukeskusten välittömään läheisyyteen. Matkailualue tulee pilkkoa erillisiin alueisiin siten, että 1) Vuotso-Tankavaara (ilman Muteniaa), 2) Kaksilauttanen-Kiilopää-Saariselkä ja 3) Ivalo muodostavat omat matkailualueensa. Saamelaiskäräjät perustelee tätä mm.

26.2.2020

Dnro: 312/D.a.5/2020

sillä, että Mutenia on suljettu kylä, että Vuomaselän erotusaita ja poroteurastamo ovat Tankavaaran ja Kakslauttasen välillä ja että Moitakurun erotusaita sekä ph 7405 -kohde ovat Saariselän ja Ivalon välillä. Lisäksi Saariselän matkailualue ei saisi levitä, koska se muodostaa jo nyt suuren häiriöalueen ja on yhdessä lännessä olevien kullanhuuhdonta-alueiden kanssa suuri saamelaisten perinteisten elinkeinojen kanssa kilpaileva maankäyttäjät. Saamelaiskäräjät katsoo, että olemassa olevia matkailualueita välittömine lähiympäristöineen tulee keskittää sen sijaan, että matkailu leviäisi suuremmalle alueelle. Mikäli matkailutoiminta alueella laajenee entisestään niin matkailijamäärien kuin alueen osalta, sillä on vaikutuksia sosiaaliseen kestävyys ja siten erityisesti kalastukseen, metsästykseseen ja poronhoitoon. Saamelaiskäräjät muistuttaa, että alue on ensisijaisesti vakituisesti alueella asuvan väestön, niin saamelaisen kuin suomalaisen, lähinautinta-alue. Saamelaiskäräjät huomauttaa, että monet kylät kaavoitettavalla alueella ovat muuttumassa esimerkiksi loma-asutuksen lisääntymisen myötä. Tämä tuo mukanaan saamelaisten perinteisten elinkeinojen harjoittamiseen sosiaalisia paineita, kun loma-asukkaat eivät esimerkiksi tunne tai kunnioita saamelaista tapaoikeutta.

6.2. mv 8404 matkailualue: Inarijärvi

Saamelaiskäräjät esittää, että Inarijärven matkailualueita pienennetään olemassa olevien kylien/matkailukeskusten välittömään läheisyyteen. Matkailualue tulee pilkkoa erillisiin alueisiin siten, että 1) Nellim, 2) Ivalo ja 3) Inari-Riutula muodostavat omat matkailualueensa. Saamelaiskäräjät perustelee tätä mm. sillä, että pilkkomisella turvataan Hammastunturin, Ivalon ja Muddusjärven paliskuntien laidunalueet pirstaloitumiselta. Saamelaiskäräjät huomauttaa, että Inarijärven ranta-alueella, erityisesti Inarin kirkonkylän ympäristössä voidaan puhua sosiaalisen kestävyys näkökulmasta ylläpidosta. Tällöin tulee tarkkailla alueen kohteiden kulumista tms., ja toimeenpanna välittömiä toimenpiteitä niiden säilymiseksi. Saamelaisten kulttuuriperintökohteiden matkailunähtävyysskäyttöön tulee kiinnittää huomiota. Ukonsaaren (maV 5930 seitapaikat: Ukonsaari) eroosio on silmin nähtävissä ja tulisi harkita suojelutoimenpiteitä saaren luontoympäristön suojelemiseksi. Samoin Pielpajärven kirkolla (SR1 3030) vierailevat ovat piirtäneet, kirjoittaneet sekä kaivertaneet puumerkkejään yms. kirkon seiniin ja muihin rakenteisiin ja tulisi harkita kirkkoa suojaavia toimenpiteitä. Saamelaiskäräjät katsoo, että olemassa olevia matkailualueita välittömine lähiympäristöineen tulee keskittää sen sijaan, että matkailu leviäisi suuremmalle alueelle. Mikäli matkailutoiminta alueella laajenee entisestään niin matkailijamäärien kuin alueen osalta, sillä on vaikutuksia sosiaaliseen kestävyys ja siten erityisesti kalastukseen, metsästykseseen ja poronhoitoon. Saamelaiskäräjät muistuttaa, että alue on ensisijaisesti vakituisesti alueella asuvan väestön, niin saamelaisen kuin suomalaisen, lähinautinta-alue. Saamelaiskäräjät huomauttaa, että monet kylät kaavoitettavalla alueella ovat muuttumassa esimerkiksi loma-asutuksen lisääntymisen myötä. Tämä tuo mukanaan saamelaisten perinteisten elinkeinojen harjoittamiseen sosiaalisia paineita, kun loma-asukkaat eivät esimerkiksi tunne tai kunnioita saamelaista tapaoikeutta.

7. Saamelaiskäräjien näkemykset kaavan vaikutusten arvioinnin puutteista sekä esitykset tarvittaviksi lisäselvityksiksi

Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan maakuntakaavaehdotuksen sisällöstä erityisesti Jäämeren rata ja radan sijoittuminen kaavassa, muodostaa saamelaisten kotiseutualueella erityisen uhan

26.2.2020

Dnro: 312/D.a.5/2020

saamelaisten perinteisten elinkeinojen, kuten poronhoidon harjoittamisedellytyksille ja siten alueen saamelaiskulttuurin ylläpidolle ja kehitykselle. Uhka on selvä ja merkittävä riippumatta siitä, miten rata teknisesti toteutettaisiin ja mihin. Tarkemmasta ratalinjauksesta ja radan teknisestä toteuttamistavasta riippuen radan vaikutukset saamelaiskulttuurille ja saamelaisten perinteisten elinkeinojen harjoittamisedellytyksille voivat vaihdella, mutta tulisivat joka tapauksessa olemaan merkittäviä. Jäämeren käytävä ja -rata linjausvaihtoehtoinen voivat kohdistua saamelaisten kotipaikkoihin ja perinteisiin asuintiloihin, mikä olisi tullut selvittää, kuten myös se, aiheuttaisiko merkinnän mukaisten hankkeiden toteuttaminen saamelaisperheiden tai kokonaisten saamelaisyhteisöjen poissiirtämisen, mikä aiheuttaisi selkeän esteen kaavan toteuttamiselle. YK:n alkuperäiskansajulistuksen 10 artiklan mukaan alkuperäiskansoja ei saa siirtää pakolla mailtaan tai alueiltaan. Alkuperäiskansoja ei saa asuttaa uudelleen ilman niiden vapaata ja tietoon perustuvaa ennakkosuostumusta eikä ennen kuin on sovittu asianmukaisesta ja oikeudenmukaisesta korvauksesta ja mahdollisuuksien mukaan paluumahdollisuudesta. Asiaa ei kuitenkaan ole toistaiseksi asianmukaisesti selvitetty.

Maankäyttö- ja rakennuslain lähtökohdista ja kaavoituksen yhteydessä tehtävästä vaikutusten arvioinnista on säädetty lain 9§:ssä, jonka mukaan “Kaavan tulee perustua kaavan merkittävät vaikutukset arvioivaan suunnitteluun ja sen edellyttämiin tutkimuksiin ja selvityksiin”.

Edelleen 2 momentissa on selkeästi todettu seuraavasti: “Kaavaa laadittaessa on tarpeellisessa määrin selvitettävä suunnitelman ja tarkasteltavien vaihtoehtojen toteuttamisen ympäristövaikutukset, mukaan lukien yhdyskuntataloudelliset, sosiaaliset, kulttuuriset ja muut vaikutukset. Selvitykset on tehtävä koko siltä alueelta, jolla kaavalla voidaan arvioida olevan olennaisia vaikutuksia”

Maakuntakaavan valmistelun yhteydessä poliittiset päätökset muun muassa ratalinjauksesta tehtiin ennen kuin maankäyttö- ja rakennuslain 9 §:n edellyttämiä selvityksiä oli tehty, joten näin ollen myöskään päätöksiä kaavan jatkovalmistelun suhteen ei ole tehty perustuen em. lain edellyttämiin selvityksiin. Toisaalta Lapin liitto kaavan laatijana on kaavan jatkovalmistelun yhteydessä perustanut kaavan vaikutuksia saamelaiskulttuurille arvioineen työryhmän, jonka työ kuitenkin perustui työryhmän jäsenten vapaaehtoisuuden pohjalta tapahtuvaan työhön. Käytännössä kaikki muut selvitykset on suoritettu virkatyönä tai erilaisten konsulttien toimesta, joten jo pelkästään kaavan edellyttämän vaikutusten arvioinnin muodollisen järjestämisen suhteen saamelaiset ovat kohdanneet rakenteellista syrjintää ja eriarvoistamista. Mainittu työryhmä irtisanoutui tehtävästään, koska työryhmän jäsenet kokivat tehtävän mahdottomaksi ilman tehtävän edellyttämiä resursseja. Vaikutuksiltaan laajan ja merkittävän hankkeen, kuten maakuntakaavan vaikutusten arviointi ei käytännössä ole mahdollista ilman arviointiin käytettävissä olevia riittäviä resursseja. Ei ole viranomaistyönä kaavan valmistelua suoritettavan tahon toiminnan osalta hyväksyttävää, että saamelaisten aseman ja oikeuksien toteutumisesta ei ole kaavan valmistelun yhteydessä riittävästi huolehdittu ja tarvittavia selvityksiä ja arviointeja laadittu.

Jotta hankkeen riittävä vaikutusten arviointi saamelaisten oikeudelle alkuperäiskansana olisi voinut toteutua, olisi em. alustavat vaikutusten arvioinnit tullut suorittaa jo ennen kuin edes alustavia päätöksiä muun muassa ratalinjauksesta oli suoritettu, jotta edes teoriassa olisi ollut edellytyksiä arvioida, miten sijoitettuna ratalinjaus olisi aiheuttanut pienimmän mahdollisen haitan. Lisäksi perustavaa laata oleva puute arvioinnissa on ollut se, että radan teknisestä toteuttamisesta ei eri sijoitusvaihtoehtojen vertailun yhteydessä eikä vielä tässäkään vaiheessa ole olemassa asianmukaisia selvityksiä.

26.2.2020

Dnro: 312/D.a.5/2020

Radan saamelaiskulttuurille ja saamelaisten perinteisille elinkeinoille aiheuttamien haittojen arvioimiseksi olisi oltava tiedossa edes suuntaa antavasti se, miten rata teknisesti toteutettaisiin.

Samassa yhteydessä tulisi myös selvittää yleispiirteisesti, minkälaista kasvillisuutta voisi jäädä ratalinjan alle ja voisiko vaikutuksia kohdistua saamelaisten perinteisten ravinto- ja lääkekasvien kasvu- paikkoihin ja saamen käsityöhön käytettävän materiaalin keräilypaikkoihin. Tämä on hyvin todennäköistä, joten kaavaselostukseen tulisi lisätä myös vaikutukset keräilyyn ja saamenkäsityöhön.

400 kV voimajohtolinjauksesta koituva poronlaidunalueiden poistuma ja porojen kulkureitteihin kohdistuvat estevaikutukset tulisi kartoittaa määrällisesti ja laadullisesti sekä samoin myös voimajohdon ja muiden linjojen (olemassa oleva sähkönsiirtolinja, valtatie 4 ja ehdotettu ratayhteys) yhteisvaikutuksena koituva porolaidunten poistuma ja porojen kulkureitteihin kohdistuvat estevaikutukset. Poromiesten työympäristöön kohdistuvat muutokset kuten matkat poronhoitotöihin tulee arvioida.

Paliskuntaakohtaista vaikutusten arviointia tulee jatkaa selvittämällä, mitä paliskunnan poronhoidon kannalta tärkeitä alueita laidunten poistumat ja häiriötekijät koskevat, vaikutusten arviointiin kuuluu myös arvioida esitettyjen vaihtoehtojen paremmuutta.

Joka tapauksessa ja mikäli Jäämeren käytävän suunnitelmat arktisen alueen luonnonrikkauksien hyödyntämiseen toteutuvat, niillä on merkittäviä ja laajakantoisia vaikutuksia ilmastomuutoksen etenemiseen, ympäristöön, maisemaan ja siten saamelaiskulttuuriin. Näitä vaikutuksia ei ole arvioitu vielä missään prosessissa, eikä edellytyksiä maankäyttö- ja rakennuslain 9§:n mukaan kaavan vahvistamiselle siten ole.

8. Jatkokäsittely

Seuraava saamelaiskäräjälain 9 §:n mukainen neuvottelu pidetään vuoden 2020 aikana. Saamelaiskäräjät katsoo neuvottelun välttämättömäksi, koska maakuntakaavaan sisältyvät merkinnät mahdollistavat sellaisten hankkeiden suunnittelun ja toteuttamisen, jotka olennaisesti voivat heikentää saamelaisen kulttuurimuodon ylläpitämisen ja kehittämisen edellytyksiä.

Saamelaiskäräjät esittää, että sillä olisi mahdollisuus puheenvuoroon Lapin liiton valtuustossa sen käsitellessä Pohjois-Lapin maakuntakaavaa 2040.

9. Lopuksi

Maakuntakaavaehdotus näyttäisi jakavan Pohjois-Lapin kahteen vyöhykkeeseen, joko kehitys- tai suojeluvyöhykkeisiin. Saamelaiskäräjät kyseenalaistaa, onko tällainen kestävä kehityksen mukaista alueella, jolla luontaistaloutta harjoitetaan tunnetusti laajalti ja jolle esimerkiksi rakennustyömaa- ja kaivosteollisuustyöpaikat tuovat vain muutaman vuoden tai vuosikymmenen hyödyn. Kaavaratkaisuilla edistetään luontosuhteen katkeamista ja luontokokemuksen siirtymistä visuaaliseksi junan ikkunasta katsomiseksi. Tätä ajatustapaa ilmentää myös kuvaus siitä, että luonnonsuojelu- ja erämaa-alueet ylläpitävät alueen luonnontilaisuutta ja rajoittavat muun muassa rakentamista ja että ma/maV-merkinnät ja arvokkaat harjualueet tai muut geologiset muodostumat -merkinnät edistävät alueen

26.2.2020

Dnro: 312/D.a.5/2020

nykytilanteen ylläpitämistä ja maiseman säilymistä. Saamelaiskulttuurille on sitä vastoin tärkeää pysyä kehittämään perinteisiä elinkeinojaan ja elämänmuotoaan kuten tähänkin asti.

Pohjois-Lapin maakuntakaavalla 2040 on tarkoitus mahdollistaa kaikki se toiminta kaava-alueella, joka kaavaan on ehdotettu. Ottaen huomioon kaikki kaavamääräykset kokonaisuutena jo olleiden toimintojen ja olemassa olevien toimintojen kanssa, kaavamääräyksiä vaikutukset ympäristöön ja ilmastoon sekä sitä kautta saamelaisten oikeudelle ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan, Saamelaiskäräjät katsoo, että Pohjois-Lapin maakuntakaavan negatiiviset vaikutukset ovat todella merkittävät.

Saamelaiskäräjät muistuttaa, että maakuntakaavaehdotuksella ei ole saamelaisten vapaata, tietoon perustuvaa ennakkosuostumusta. Saamelaiskäräjien on mahdotonta hyväksyä esitettyä maakuntakaavaa erityisesti matkailun, metsätalouden, 400 kV voimajohdon, Jäämeren radan sekä datakaapelin kumulatiiviset vaikutukset huomioiden. Saamelaisten itsemääräämisoikeuden kannalta katsottuna on olennainen loukkaus, että saamelaisten oikeuksiin kohdistuu vakava uhka viranomaisten suunnitelmien taholta, eikä suunnitelmille ei ole saatu saamelaisten ennakkollista hyväksyntää. Saamelaiskäräjät huomauttaa, ettei saamelaisten maa-, vesi-, elinkeino- ja luonnonvaraoikeuksia ole selvitetty. Saamelaiskäräjät muistuttaa kulttuurin nauttimisen oikeuden ylisukupolvisesta luonteesta, eli saamelaisten oikeudesta paitsi tänään harjoittaa saamelaista kulttuurimuotoa mutta myös oikeudesta siirtää se tuleville sukupolville lain ja julkisen vallan suojaamana.

Merk.

Tiina Sanila-Aikio
puheenjohtaja

Sarita Kämäräinen
elinkeinosihteeri

Puheenjohtaja on hyväksynyt lausunnon 26.2.2020. Lausunnon laatimiseen ovat osallistuneet vs. lakiasihteeri Kalle Varis ja vs. ympäristösihteeri Tiina Lovisa Solbär.